Victor PETRESCU
(Târgovişte)

NEAGOE BASARAB ŞI „ÎNVĂȚĂTURILE" SALE

Neagoe Basarab and „His knowledges"

Abstract. The author evokes the figure of Neagoe Basarab who was the voivode of Wallachia between 1512 and 1521. He is a prominent personality of the Romanian culture from the sixteenth century. This article analyzes in a synthetic formula *The knowledges of Neagoe Basarab for his son Teodosie*, one of the oldest literary work from Wallachia.

The knowledges of Neagoe Basarab for his son Teodosie is placed among the Romanian masterpieces of all time, as it presents for the first time the moral and spiritual profile of our people, his experiences and aspirations. B. P. Haşdeu qualifies this work a „glorious monument of literature, of politics and philosophy to our ancestors", comparing Neagoe with the Roman emperor Marcus Aurelius.

Keywords: protector of monastic settlements, moral and political education manual, sources of inspiration, eternal happiness, elegiac pages, convention of Christian moral.

Sfârşitul de secol al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea aduce în viaţa Ţării Româneşti momente de referinţă. Este de notat mai întâi contribuţia remarcabilă a lui Radu cel Mare (1495-1508) care reorganizează biserica, zideşte frumoasa mănăstire din Deal, de lângă Târgovişte, comandă călugărului Macarie, adus la curtea sa de la Cetinje, din Muntenegru, prima carte tipărită pe pământ românesc, *Liturghierul* (1508), îl urmează la tronul Ţării Româneşti Mihnea cel Rău (1508-1510), fiul lui Vlad Ţepeş, Vlad cel Tânăr (1510-1512) şi Neagoe Basarab (1512-1521), care se bucura de sprijinul unei influente familii de boieri, cea a Craioveştilor.

În timpul domniei sale Neagoe Basarab a realizat importante acte de cultură. Dan Zamfirescu evidenţiază „trei dintre momentele sale fundamentale aparţinând artei, creaţiei populare şi literaturii culte" româneşti [1]. Acestea sunt: construirea Mănăstirii de la Argeş, inspirarea motivului baladei *Meşterului Manole* şi apariţia *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său*, *Theodosie*, prima mare capodoperă românească, redactată în slavoneşte. Totodată, a fost un protector al aşezămintelor mănăstireşti de la Muntele Sinai, Ierusalim, Asia Mică, Muntele Athos, cărora le face importante danii în bani, şi odoare. Patronează tipărirea de către Macarie a *Tetraevanghelului slavon*, continuând opera înaintaşilor săi, de tipărire a unor cărţi pentru românii din toate provinciile şi pentru întregul Răsărit ortodox.

BDD-A23968 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:42 UTC)

Pe marginea acestei remarcabile realizări, care sunt *Învățăturile*, s-au iscat numeroase controverse privind paternitatea lor, formulându-se în timp diverse ipoteze de către cercetătorii români sau străini. Nu insistăm asupra lor putând doar afirma că o asemenea capodoperă a scrisului nu putea fi realizată decât de către o persoană cu o vastă cultură şi o mare dragoste pentru frumos, acesta fiind, prin tot ceea ce a întreprins în timpul domniei, doar Neagoe Basarab.

Scrisă pe parcursul a mai multor ani, probabil la Curtea de Argeş dar şi la Târgovişte, se adresa mai întâi celor doi fii ai săi, Petru şi Theodosie, pentru ca după moartea celui dintâi să-i fie dedicată exclusiv lui Theodosie. Este un original manual de educație morală şi politică pentru viitorul domn, moştenitorul său. El nu este singular în epocă. În *Istoria literaturii române* [2], se evidențiază şi alte analogii în literatura bizantină (*Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon*; *De administrando imperio* a lui Constantin Porfîrogenetul) şi slavă (*Învățăturile cneazului rus Vladimir Monomah către fiii săi*). De subliniat că în acelaşi timp apărea şi *Principele* de Niccolo Machiavelli.

Sunt indicate şi sursele de inspirație: în primul rând *Biblia*, apoi unele scrieri mistico-ascetice sau hageografii şi cărți populare (*Varlaam şi Ioasaf*, *Alexandria*, *Fiziologul*).

Învățăturile au două părți, cărora li s-au adăugat *Scrisoarea către oasele Maicii sale* şi *Rugăciunea la ieşirea sufletului.* Prima parte, aşa cum ni s-a păstrat, este o enumerare de texte religioase, rugăciuni interminabile, unele proslăvind superioritatea omului, capacitatea lui de a-şi alege calea spre fericirea veşnică, nevoia *să cinstim şi să slăvim pre ziditorul nostru şi să mulțumim celuia ce ne-a făcut şi ne-a cinstit*, dându-ne „trup", „gură", „ochi", „limbă", „urechi", „picioare".

Se disting, de asemenea, povestea celor patru coşciuge, cea cu şarpele care-şi păzeşte capul cu orice preț, omul care-şi apără sufletul sau porumbelul care înainte de a înghiți grăuntele, luat în plisc, trage cu ochiul la uliul ce-l pândeşte" [3].

Cea mai importantă parte a *Învățăturilor* este de ordin religios sau politic. Pagini elegiace de o mare frumusețe morală sunt cele prilejuite de reîngroparea mamei sale şi a fiilor săi dispăruți prematur: *Acum*, *o*, *maica mea şi născătoarea mea*, *[iau] ertăciune de la părinți şi de la frați*, *că voiu să încep a grăi cătră tine cu multe lacrimi şi cu grele suspini şi nenumărate. Ci te rog să mă asculți cu dragoste*, *că voi să îndrăznescu să fac orație cătră oasele tale cele ostenitoare. O*, *maica mea şi dulceața inimii mele şi roaba Dumnezeului meu*, *Neago, câtă dosadă ai avut pentru mine*, *fiind multă vreme sărcinată cu mine*, *ziua şi noaptea*; *şi încă nu numai zioa şi noaptea*, *ci în toată vreme şi în tot ceasul ai fostu însărcinată şi împovărată cu trupul mieu*, *până în vremea ceia ce-ți veni porunca lui Dumnezeu să mă naşti* [4].

Apare motivul numit „fortuna labis", al vieții privită ca ceva efemer, totul fiind ca *un fum* trecător: *Spune-mi acum*, *ticăloase suflete*, *unde este domnia noastră*? *Unde este muma noastră*? *Unde sunt feciorii şi fetele noastre*? *Unde este slova cea deşartă*

BDD-A23968 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:42 UTC)

a lumii acesteia şi bucuria ei... Unde este aurul şi argintul dintr-această lume, *ticăloase suflete*? Răspunsul vine implacabil: *Acum*, *trupurile şi sufletul mieu*, *toată slova lumii acestiia o am lăsat şi măreţele şi trufiia noastră o am părăsit şi să răsipiră de la noi ca un fum*, *când îl loveşte un vânt mare şi cu ploae repede.*

De o valoare deosebită sunt sfaturile politice, dintre care se remarcă cele pentru numirea în dregătorii, cinstirea boierilor şi slujitorilor, orânduirea ospeţelor, primirea şi trimiterea solilor, purtarea războaielor, ţinerea unui scaun de judecată.

Pe tineri îi sfătuieşte să nu pribegească prin ţări străine, oricât de greu le va fi: *Nu faceţi ca pasărea ceia ce se cheamă cucu*, *care-şi dă oaole dă le clocescu alte păsări şi-i scot puii*, *ci fiţi ca şoimul*, *şi vă păziţi cuibul vostru*. Sfatul, de o mare actualitate şi azi, era dat din propria sa experienţă: *Că şi eu însumi am fost pribeag*, *pentru-aceia vă spui că iaste trai şi hrană cu nevoie pribegiia*, *şi eşti de toţi oamenii dosădit*, *încă şi de copii cei mici*, *şi de carii sunt mai răi. Pentru aceia să nu faci aşa*, *că mai bună iaste moartea cu cinste*, *decât viiaţa cu amar şi cu ocară* [5].

În vremuri de război este sfătuit să nu se înconjoare de oameni fricoşi: *Şi de aceasta*, *fătul mieu te învăţ să nu umbli cu oamenii cei fricoşi*, *ca nu cumva să pierzi cinstea mea şi moşiia ta...* . Domnul trebuie să meargă în faţa oştirii sale: *Iar tu să mergi dreptu faţă la faţă spre vrăjmaşii tăi, fără nici o frică*; *iar căci vor fi ei mulţi*, *nimic să nu te înfricoşezi*, *nici să te îndoieşti. Că omul viteazu şi războinic nu să sparie de cei mulţi*; *ci cum răsipeşte un leu o cireada de cerbi, şi cum omoară un lup o turmă de oi, oricât de mare* [...] *aşa şi omul viteaz şi bărbat hrăbor nu se înfricoşează de oameni mulţi* [6].

Adevărat tratat de morală creştină, *învăţăturile* se încheie cu cuvântul autorului şi o rugăciune în ceasul morţii: *Miluiaşte-mă*, *Iisusul mieu cel dulce şi Dumnezeul mieu*, *miluiaşte-mă*! *Că tu eşti inviiarea şi viaţa mea*!

Că acum eu intraiu în pomenirea morţii, că cu totul mă îmbrăcai în grijă, *în tristăciuni şi în frică*, *cugetând cum voi să mă întâmpin cu judecata ta cea înfricoşată şi sufletul mieu cel ticălos cum va trece prin vămile cele nefăţarnice. Şi văzuiu*, *Dumnezeul mieu*, *ceasul morţii méle apropiindu-se şi fuiu părăsit de toţi câţi fuseră ai miei*, *şi-mi fu a călători pre calea cea de întristăciune şi să intru prin uşile strimtării. Şi după acea cale de întristăciune şi dintr-ácele uşi strimte sau mă voi putea izbăvi*, *sau ba*, *ca să văzu şi eu faţa ta cea luminată*, *Dumnezeul mieu* [7].

O caracterizare remarcabilă a timpului şi personalităţii domnului a făcut-o Bogdan Petriceicu Hasdeu: „Neagoe Basarab, acest Marc Aureliu al Ţării Româneşti, principe artist şi filosof, care ne face a privi cu uimire, ca o epocă excepţională de pace şi cultură în mijlocul unei întunecoase furtune, mai mulţi secole, scurtul interval dintre anii 1512-1521” [8].

BDD-A23968 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:42 UTC)

Note

1. Cf. Dan Zamfirescu, *Expresia generală a vechii civilizații româneşti*. În: „Istorie şi cultură”. Vol. I. Bucureşti, Editura Roza vânturilor, 2003, p. 154.

2. *Istoria literaturii române.* Vol. I. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1964, p. 280.

3. Ion Rotaru, *Literatura română veche*. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1981, p. 45.

4. *Ibidem*, p. 46.

5. *Ibidem*, p. 50.

6. *Ibidem*, p. 52.

7. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Chişinău, Editura Litera, 1997, p. 293-294.

8. B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni.* Vol. II. Bucureşti, 1879, p. 439.

BDD-A23968 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:53:42 UTC)